ΕΤΟΣ Δ'. Ἐν Ἡρακλείῳ Κρήτης τῇ 16 Νοεμβρίου 1914 ΑΡΙΘ. 204.

ΠΟΙΜΗΝ

ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΟΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΝ ΚΗΡΥΓΜΑ
ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ
ΥΠΟ ΤΗΣ ΕΝ ΚΡΗΤΗι ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΔΑΠΑΝΗι ΤΩΝ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑΚΩΝ ΤΑΜΕΙΩΝ ΚΡΗΤΗΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Η ΚΥΡΙΑΚΗ ΠΡΟΣΕΥΧΗ

ΟΜΙΛΙΑ ΛΣΤ'.

ΤΟ ΕΒΔΟΜΟΝ ΑΙΤΗΜΑ

«*Ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ*».

Μεταβαίνομεν σήμερον εἰς τὴν ἐξήγησιν τοῦ τελευταίου αἰτήματος τῆς Κυριακῆς Προσευχῆς. Ἀφ' οὗ ᾐτησάμεθα παρὰ τοῦ Θεοῦ ὅπως πρὸς δόξαν μὲν Αὐτοῦ ἁγιασθῇ τὸ πανάγιον καὶ δεδοξασμένον Αὐτοῦ Ὄνομα, ἔλθῃ ἡ βασιλεία Αὐτοῦ, πληρωθῇ τὸ πανάγιον Αὐτοῦ θέλημα καὶ ἐπὶ τῆς γῆς ὅπως πληροῦται καὶ ἐν οὐρανοῖς, ὑπὲρ ἡμῶν δ' αὐτῶν, ὅπως μεριμνᾷ καὶ ἐπαρκῇ εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς τε ψυχῆς ἡμῶν καὶ τοῦ σώματος, ἀφήσῃ ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα, ἤτοι νὰ συγχωρήσῃ τὰς ἡμετέρας ἁμαρτίας, ὅπως καὶ ἡμεῖς συγχωροῦμεν τὰ πρὸς ἡμᾶς ἀδικήματα τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν, προφυλάττῃ καὶ διασώζῃ ἡμᾶς ἀπὸ τῶν παγίδων τοῦ πειρασμοῦ, ἐρχόμεθα ἤδη νὰ θέσωμεν τὴν κατακλεῖδα ὅλων τούτων τῶν αἰτημάτων διὰ τοῦ ἑβδόμου τούτου αἰτήματος, *ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ*», ὅπερ περικλείει ὅλα τὰ προηγούμενα αἰτήματα· διότι ὅταν αἰτώμεθα ἵνα ῥυσθῶμεν τοῦ πονηροῦ, αἰτούμεθα ταὐτοχρόνως, ἵνα ἁγιάζηται τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, διότι ἐὰν ἤθελε παύσῃ ἐπὶ τῆς γῆς ἁγιαζόμενον καὶ δοξαζόμενον τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, τὸ τοιοῦτον δεινὸν ἤθελεν εἶσθαι τὸ φοβερώτερον τῶν δεινῶν τῆς ἀνθρωπότητος, νὰ ἔλθῃ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, διότι μέγα ἐπίσης καὶ φοβερὸν καὶ τὸ δεινὸν τοῦτο τοῦ μὴ ἐλθεῖν τὴν βασι-

λείαν τοῦ Θεοῦ, νὰ γένηται τὸ θέλημα αὐτοῦ, διότι ἐὰν παύσῃ βασιλεῦον τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ μέγα δεινὸν ἐπίσης ἤθελεν ἐπισκήψῃ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων, καὶ οὕτω καθεξῆς.

Ἀλλὰ δὲν θὰ περιορισθῶμεν εἰς τὴν ἐξέτασιν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ αἰτήματος τούτου ἀπὸ ταύτης μόνης τῆς ἀπόψεως. Τὸ ἕβδομον αἴτημα ἔχει καὶ ἄλλην ἔννοιαν ἐκφραζομένην ὑπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ γράμματος αὐτοῦ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ὁποίας προβαίνομεν ἀμέσως.

Ποῖον εἶναι τὸ νόημα τοῦ ἑβδόμου αἰτήματος; Ἆρά γε τὸ «*ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ*» δυνάμεθα νὰ παραφράσωμεν διὰ τοῦ, λύτρωσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ Διαβόλου, ὅστις εἶναι ὁ πρωταίτιος παντὸς κακοῦ, ὁ αὐτουργός, καί, τρόπον τινά, ἡ προσωποποίησις τοῦ κακοῦ, καὶ τέλος, αὐτὸς οὗτος ὁ πονηρός; Αὕτη εἶναι ἡ ἐξήγησις, ἣν δίδει ὁ Ἱερὸς Χρυσόστομος καὶ πολλοὶ τῶν Ἁγίων Πατέρων καὶ διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας. Τούτου δ' οὕτως ἔχοντος, διὰ τοῦ ἑβδόμου αἰτήματος αἰτούμεθα ὅπως ὁ Θεὸς ῥύσηται, λυτρώσῃ ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ Πονηροῦ τούτου τ. ε. τοῦ Διαβόλου, ἢ τοὐλάχιστον, ἐπειδὴ οἱ πειρασμοὶ διὰ τοῦ Πονηροῦ τούτου διενεργοῦνται νὰ προστατεύσῃ ἡμᾶς καὶ προφυλάξῃ ἀπὸ τῆς ἀπάτης καὶ τῶν πολλῶν καὶ πολυειδῶν δολοπλοκιῶν καὶ μηχανορραφιῶν αὐτοῦ. Οὕτω δὲ εὔχεται καὶ ἡ ἁγία ἡμῶν Ἐκκλησία ἐκβοῶσα πρὸς Κύριον. «***Κύριε, Κύριε ἐπίσκεψαι ἡμᾶς ἐν τῇ σῇ ἀγαθότητι, καὶ δὸς ἡμῖν διαφυγεῖν καὶ τὸ λοιπὸν τῆς παρούσης ἡμέρας, τῇ σῇ χάριτι, ἐκ τῶν τοῦ πονηροῦ ποικίλων μηχανημάτων»…. Μνήσθητι, Κύριε, καὶ τῶν ἐν νυκτὶ πρὸς σὲ βοώντων· ἐπάκουσον αὐτῶν…. καὶ σύντριψον ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτῶν τοὺς ἀοράτους καὶ πολεμίους ἐχθρούς.***

Ἀλλ' ἐκτὸς ταύτης τῆς ἐξηγήσεως τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου δυνάμεθα ἀκόμη νὰ ἐξηγήσωμεν τὸ «*ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ*» καὶ διὰ τοῦ ***λύτρωσαι ἡμᾶς ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας*** λαμβάνοντες τὴν λέξιν *πονηρὸν* εἰς οὐδέτερον γένος. Καὶ τῷ ὄντι! ἡ ἁμαρτία δὲν εἶναι τὸ καθ' αὑτὸ πονηρὸν ἔργον, καὶ μάλιστα τὸ μέγιστον, τὸ βαρύτερον ὅλων τῶν πονηρῶν ἔργων, ὅπερ καὶ τὸν Θεὸν προσβάλλει καὶ ἀτιμάζει, καὶ τὴν ψυχὴν ἡμῶν μολύνει, ὑποδουλώνει καὶ θανατώνει; Διότι ὅπως ἡ ἡμετέρα ψυχὴ εἶναι ἡ ζωὴ τοῦ ἡμετέρου σώματος, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς εἶναι ἡ ζωὴ τῆς ἡμετέρας ψυχῆς, ἥτις ζωὴ αἴρεται διὰ τῆς ἁμαρτίας. Λοιπὸν ἡ ἁμαρτία εἶναι τὸ πονηρὸν καὶ μάλιστα πλέον τι τοῦ πονηροῦ, τὸ πραγματικὸν πονηρόν, τὸ ὁποῖον οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν καὶ συνάφειαν πρὸς τὸ ἀγαθόν, τὸ καθαρὸν πονηρόν. Ὁ Θεὸς εἶναι τὸ ὕψιστον ἀγαθόν, τὸ μόνον ἀγαθόν, τὸ πραγματικὸν ἀγαθόν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἁμαρτία ἀπομακρύνει ἀφ' ἡμῶν τὸ ἀγαθὸν τοῦτο, ἐκ τούτου ἕπεται, ὅτι τὸ μόνον πονηρόν, τὸ πραγματικὸν πονηρὸν εἶναι ἡ ἁμαρτία ἀπὸ τὴν ὁποίαν παρακαλοῦμεν τὸν Θεὸν νὰ λυτρώσῃ ἡμᾶς, νὰ ῥύσηται ἡμᾶς· «*ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ*».

Ἀλλὰ *πονηρὸν* ἀκόμη ὀνομάζεται καὶ πᾶν κακὸν τὸ ὁποῖον δύναται νὰ συναντήσῃ ὁ ἄνθρωπος ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ὀνομάζει *πονηρὰς* τὰς ἡμέρας ἐκείνας, καθ' ἃς ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ διατρέξῃ οἱονδήποτε κίνδυνον· «*βλέπετε*, λέγει, *βλέπετε οὖν πῶς ἀκριβῶς περιπατεῖτε, μὴ ὡς ἄσοφοι, ἀλλ' ὡς σοφοί, ἐξαγοραζόμενοι τὸν καιρόν*, ***ὅτι αἱ ἡμέραι πονηραί εἰσι·*** *διὰ τοῦτο μὴ γίνεσθε ἄφρονες,*

«ἀλλὰ συνιέντες τί τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου». ***Πονηρὸν*** ὀνομάζει προσέτι καὶ τὸν παρόντα αἰῶνα· *«χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρός, καὶ « Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ δόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν « ἡμῶν, ὅπως ἐξέληται ἡμᾶς ἐκ τοῦ* ***ἐνεστῶτος αἰῶνος πονηροῦ****»*. Ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος εἶναι βέβαιος ὅτι ὁ Κύριος θὰ λυτρώσῃ αὐτὸν καὶ ἀπὸ παντὸς ***ἔργου πονηροῦ***· *«ἐρρύσθην ἐκ στόματος λέοντος· καὶ ῥύσεταί « με ὁ Κύριος* ***ἀπὸ παντὸς ἔργου πονηροῦ****»*. Τὸ παράδειγμα τοῦτο τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ὀφείλομεν καὶ ἡμεῖς νὰ ἀκολουθῶμεν καὶ νὰ ἐλπίζωμεν καὶ νὰ προσευχώμεθα ὅπως ρύσηται ἡμᾶς ὁ Κύριος ἀπὸ παντὸς ἔργου πονηροῦ καὶ ἀπὸ πάσης περιστάσεως πονηρᾶς, ἥτις καὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν ἡμῶν δύναται νὰ βλάψῃ, διότι εἶναι ἄπειρα τὰ κακὰ τὰ ὁποῖα δύναται νὰ συναντήσῃ ὁ ἄνθρωπος ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ὅστις *«ἅπας*, καθὼς ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης βεβαιοῖ, *ἐν τῷ πονηρῷ » κεῖται»*. Λοιπὸν οὐδέποτε πρέπει νὰ λείπῃ ἀπὸ τὸ στόμα ἡμῶν τὸ ἕβδομον τοῦτο αἴτημα τῆς Κυριακῆς Προσευχῆς, *«ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ » πονηροῦ»*.

Εἴπομεν ὅτι τὰ κακὰ τὰ ὁποῖα δύναται νὰ συναντήσῃ ὁ ἄνθρωπος ἐπὶ τῆς γῆς εἶναι ἄπειρα. Ἐν πρώτοις εἶναι τοιαῦτα πνευματικὰ ὁποῖα λ. χ. εἶναι αἱ ἐσωτερικαὶ ἀνησυχίαι, οἱ φόβοι, αἱ τύψεις τοῦ συνειδότος καὶ τὰ παραπλήσια, ἅπερ πάντα εἶναι ἀληθεῖς συμφοραὶ διὰ τὴν ψυχήν.

Πνευματικὰ κακὰ ἀκόμη εἶναι καὶ αἱ συνέπειαι τῆς ἁμαρτίας, τὰς ὁποίας αἰσθανόμεθα καὶ ἀφοῦ μετανοήσωμεν καὶ λάβωμεν τὴν συγχώρησιν· διότι ὅπως μετὰ μακρὰν καὶ ὀδυνηρὰν ἀσθένειαν ὁ ἄρρωστος ἐπὶ ἀρκετὸν χρόνον αἰσθάνεται ἀδυναμίαν καὶ βασανίζεται ὑπὸ ἀϋπνίας, τῶν λειψάνων τούτων τῆς νόσου, οὕτω καὶ ὁ τυχὼν τῆς ἀφέσεως ἁμαρτωλὸς αἰσθάνεται τὴν ἀδυναμίαν καὶ ὅλας τὰς δυσκολίας εἰς τὸ πράττειν τὸ ἀγαθόν, βασανίζεται δὲ ὑπὸ τῆς ῥοπῆς, τῆς κλίσεως πρὸς τὸ κακόν, τὴν ὁποίαν ἐνισχύει καὶ καθιστᾷ τυραννικωτέραν, ἡ συνήθεια, ἡ ἕξις τοῦ ἁμαρτάνειν, ἅπερ πάντα παρασύρουσιν αὐτὸν εὐκόλως εἰς τὸ ἐκ νέου ἁμαρτάνειν.

Πνευματικὰ κακὰ εἶναι ἐπίσης καὶ αἱ δύο φοβεραὶ ἀσθένειαι, τὰς ὁποίας φέρομεν ἐν ἑαυτοῖς ἀπ' αὐτῆς τῆς ἡμέρας καθ' ἣν γεννώμεθα, ἡ ἄγνοια δηλονότι καὶ ἡ πονηρὰ ἐπιθυμία. Ἡ ἄγνοια εἶναι ἀσθένεια τοῦ νοὸς παρασύρουσα ἡμᾶς εἰς τὸ νὰ συγχέωμεν τὸ κακὸν καὶ τὸ ἀγαθὸν καὶ νὰ ἐκλαμβάνομεν τὸ κακὸν ὡς ἀγαθὸν καὶ τὸ ἀγαθὸν ὡς κακόν. Ἡ ἄγνοια ἀποτυφλώνει ἡμᾶς εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε οὐδεμίαν νὰ δίδωμεν προσοχὴν καὶ οὐδόλως νὰ φροντίζωμεν περὶ τοῦ μόνου ἀληθοῦς συμφέροντος τῆς ψυχῆς ἡμῶν, τῆς ἡμετέρας αἰωνίου σωτηρίας. Ἡ πονηρὰ ἐπιθυμία εἶναι ἀσθένεια τῆς θελήσεως παρορμῶσα καὶ ἐξωθοῦσα ἡμᾶς πρὸς τὸ κακόν. Ἡ πονηρὰ ἐπιθυμία εἶναι, τρόπον τινά, κακόν τι προζύμι, τὸ ὁποῖον ἐξαναγκάζει ἡμᾶς νὰ πράττωμεν τὸ κακὸν τὸ ὁποῖον θέλομεν νὰ ἀποφύγωμεν, καὶ παρακωλύει ἡμᾶς νὰ πράττωμεν τὸ ἀγαθόν, τὸ ὁποῖον ἐπιθυμοῦμεν, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου λέγοντος· *«οὐ γὰρ ὃ θέλω ποιῶ ἀγαθόν· ἀλλ' ὃ οὐ θέλω κακόν, τοῦτο » πράσσω»*.

Πνευματικὰ κακὰ εἶναι, τέλος, ὅλα τὰ ἐσωτερικά, τὰ ἐντὸς ἡμῶν αὐτῶν κακά, τῶν ὁποίων τὴν περιγραφὴν παραλείπω, τὰ ὁποῖα εἶναι ἡ πηγὴ

πάσης ἁμαρτίας, εἶναι ὁ διηνεκὴς κίνδυνος τῆς ἡμετέρας πτώσεως, εἶναι ἡ πέτρα τοῦ σκανδάλου καὶ ἡ αἰτία τῆς ἀπωλείας τῶν ἡμετέρων ψυχῶν. Πρὸς ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῶν κακῶν τούτων ὀφείλομεν νὰ προστρέχωμεν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ νὰ προσευχώμεθα μετὰ πολλῆς τῆς θερμότητος λέγοντες· «*Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς... ρῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ*».

Ἀλλ' ἆρά γε ἀρκεῖ μόνον τὸ προσεύχεσθαι καὶ αἰτεῖσθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν ἀπὸ τῶν κακῶν τούτων ἀπολύτρωσιν; Οὐχὶ βεβαίως· διότι ὁ Θεὸς ἀπαιτεῖ ταὐτοχρόνως καὶ νὰ ἀγωνιζώμεθα, νὰ παλαίωμεν καὶ νὰ εἴμεθα πάντοτε ἕτοιμοι πρὸς πάλην, καθὼς οἱ ἀπέναντι τοῦ ἐχθροῦ παρατεταγμένοι στρατιῶται, ἐπειδὴ ὁ ἐπὶ τῆς γῆς βίος τοῦ ἀνθρώπου εἶναι διηνεκὴς πάλη. Διὰ νὰ κατακτήσωμεν τὴν ἐν οὐρανοῖς μακαριότητα εἶναι ἀνάγκη νὰ παλαίωμεν, καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ νὰ αἴρωμεν καὶ νίκας κατὰ τῶν ἐχθρῶν, ὅπως γίνωμεν ἄξιοι τῶν στεφάνων τῆς νίκης, τοὺς ὁποίους ὁ Θεὸς δωρεῖται εἰς τοὺς νικῶντας τὴν δυσκολωτάτην νίκην, τὴν νίκην καθ' ἑαυτῶν.

Ἂς ἀγωνιζώμεθα λοιπόν, ἀδελφοί μου, τὸν ἀγῶνα τοῦτον τὸν καλὸν καὶ ἂς προσπαθῶμεν νὰ κατανικῶμεν τὸν ἐχθρὸν τῆς ἡμετέρας σωτηρίας, τὸν Διάβολον, νὰ κατανικῶμεν τὴν μακρύνουσαν ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἁμαρτίαν, νὰ κατανικῶμεν τὰ ἐν ἡμῖν αὐτοῖς πονηρὰ ἔνστικτα μὲ τὴν βοήθειαν βεβαίως τῆς θείας Χάριτος, ἣν καταπέμπει ἡμῖν ὁ οὐράνιος ἡμῶν Πατὴρ ὅταν συνενόνωμεν εἰς τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰς προσπαθείας ἡμῶν καὶ τὴν Κυριακὴν Προσευχὴν καὶ μάλιστα τὸ ἕβδομον τοῦτο αἴτημα: «*Ρῦσαι ἡμᾶς, Κύριε, ἀπὸ τοῦ πονηροῦ*». Γένοιτο.

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΓΙΑΝ ΓΡΑΦΗΝ

«Οὐ γὰρ εἰκῇ τὴν μάχαιραν φορεῖ (ἡ πολιτικὴ » ἀρχή)· Θεοῦ γὰρ διάκονός ἐστιν εἰς ὀργήν, ἔκ» δικος τῷ τὸ κακὸν πράσσοντι». (Ρωμ. 13, 4).

Ἀγαπητοὶ ἀδελφοί. — Ἐπιτρέπεται ἆρά γε ὁ πόλεμος ὑπὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὅστις εἶναι ἡ θρησκεία τῆς ἀγάπης καὶ τῆς εἰρήνης; Ποία εἶναι ἡ περὶ αὐτοῦ γνώμη τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν Διδασκάλων αὐτῆς. Ποῖον εἶνε τὸ ὑπέρτατον ἐκεῖνο ἀγαθὸν χάριν τοῦ ὁποίου εἶναι συμφερώτερος ὁ πόλεμος; Τίνες τέλος οἱ τηρητέοι κανόνες ἐν τῇ διεξαγωγῇ τῶν πολέμων πρὸς μετριασμὸν τῶν λυπηροτάτων αὐτῶν ἀποτελεσμάτων; Περὶ τῶν θεμάτων τούτων, λίαν ἐπικαίρων εἰς τὴν σημερινὴν περίστασιν θὰ διαλάβωμεν ἐν τοῖς ἑφεξῆς.

Καὶ πρῶτον τί διδάσκει ἐν προκειμένῳ ἡ Ἁγία Γραφή; Κατὰ τὴν Ἁγίαν Γραφὴν τὸ μόνον ἰδανικόν, ὅπερ ὀφείλουν νὰ ἐπιδιώκωσι τά τε ἄτομα καὶ τὰ ἔθνη, εἶναι ἡ εἰρήνη. Ὅθεν καὶ *βασίλειον τῆς εἰρήνης* ὀνομάζεται ὑπὸ τῶν Προφητῶν ὁ Χριστιανισμός, καὶ ὁ ἀρχηγὸς αὐτοῦ ἄρ-

χων τῆς εἰρήνης. Ἐν τούτοις ὑπάρχουσι περιστάσεις, κατὰ τὰς ὁποίας ἡ Ἁγία Γραφὴ ἐπιτρέπει τὸν πόλεμον, ἂν καὶ χαρακτηρίζει αὐτὸν ὡς ἐκ τῶν μεγίστων καταστροφῶν του ὡς μάστιγα καὶ θείαν τιμωρίαν.

Καὶ ἐν πρώτοις ὅτι ὁ πόλεμος εἴς τινας περιστάσεις ἐπιτρέπεται ὑπὸ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, περὶ τούτου δὲν ὑπάρχει οὐδεμία ἀμφιβολία. Ἀπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἀβραάμ, τοῦ ἀρχηγέτου τῶν Ἰσραηλιτῶν, μέχρι τῶν ἡρωϊκῶν Μακαβαίων, ἡ ἱστορία τοῦ ἐκλεκτοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι ἄλλο παρὰ μία σειρὰ πολέμων, τοὺς ὁποίους οὗτος διεξήγαγε τῇ ἀδείᾳ καὶ πολλάκις τῇ διαταγῇ καὶ μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ.

Οὕτω μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ Μωϋσέως οἱ Ἰσραηλῖται ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ ἔλαβον παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν ἐντολὴν νὰ διαβῶσι τὸν Ἰορδάνην ποταμόν, ὅπως καταλάβωσι τὴν γῆν Χαναάν, τὴν ὁποίαν παρεχώρησεν εἰς αὐτούς. «Νῦν οὖν ἀναστὰς διάβηθι τὸν Ἰορδάνην σὺ »καὶ πᾶς ὁ λαὸς οὗτος εἰς τὴν γῆν ἣν ἐγὼ δίδωμι αὐτοῖς»· τοιαύτην διαταγὴν ἔδωκεν ὁ Θεὸς εἰς τὸν Ἰησοῦν τοῦ Ναυῆ. Ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ λοιπόν, ὅπως καὶ ὁ Σαμψὼν καὶ ὁ Γεδεών, οἱ δύο οὗτοι Κριταὶ τῶν Ἰσραηλιτῶν, καὶ ὁ Δαβὶδ ὁ προφήτης καὶ βασιλεὺς κηρύττουσι τὸν πόλεμον κατὰ διαταγὴν τοῦ Θεοῦ καὶ ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτοῦ. Καὶ ἵνα μὴ ἀναφέρωμεν ἄλλα παραδείγματα ἰουδαίων πολεμαρχῶν, πολεμούντων ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ, τὸ εἰκοστὸν κεφάλαιον τοῦ Δευτερονομίου περιλαμβάνει λεπτομερεῖς ὁδηγίας περὶ τοῦ πολέμου, διδομένας ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Μωϋσέως, «Ἄκουε, λέγει, Ἰσραήλ· ὑμεῖς πορεύεσθε σήμερον »εἰς τὸν πόλεμον ἐπὶ τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, μὴ ἐκλυέσθω ἡ καρδία ὑμῶν, »μὴ φοβεῖσθε, μὴ θραύεσθε.... ὅτι Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν ὁ προπορευό- »μενος μεθ' ὑμῶν, συνεκπολεμῆσαι ὑμῖν τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, διασῶσαι »ὑμᾶς». Καὶ κατωτέρω, «ἐὰν προσέλθῃς πρὸς πόλιν ἐκπολεμῆσαι αὐτούς, »καὶ ἐκκαλέσαι αὐτοὺς μετ' εἰρήνης· ἐὰν μὲν εἰρηνικὰ ἀποκριθῶσι σοι »καὶ ἀνοίξωσί σοι, ἔσται πᾶς ὁ λαός, οἱ εὑρεθέντες ἐν αὐτῇ ἔσονταί σοι »φορολόγητοι καὶ ὑπήκοοί σου· ἐὰν δὲ μὴ ὑπακούσωσί σοι καὶ ποιῶσι »πρὸς σὲ πόλεμον, περικαθιεῖς αὐτήν», ὀφείλεις νὰ πολιορκήσεις αὐτήν. «Ἐὰν δὲ περικαθίσῃς περὶ πόλιν μίαν ἡμέρας πλείους.... οὐκ ἐξολοθρεύ- »σεις τὰ δένδρα αὐτῆς.... ἀλλ' ἢ ἀπ' αὐτοῦ (ἀπὸ τοῦ καρποῦ τῶν δένδρων) »φαγῇ, αὐτὸ δὲ οὐκ ἐκκόψεις. Ἀλλὰ ξύλον ὃ ἐπίστασαι ὅτι οὐ καρπό- »βρωτόν ἐστι, τοῦτο ὀλοθρεύσεις καὶ ἐκκόψεις καὶ οἰκοδομήσεις χαράκω- »σιν ἐπὶ τὴν πόλιν, ἥτις ποιεῖ πρὸς σὲ τὸν πόλεμον, ἕως ἂν παραδοθῇ».

Ἐνταῦθα λοιπὸν ὁ πόλεμος ὄχι μόνον δὲν ἀπαγορεύεται, ἀλλὰ καὶ ἐπιβάλλεται εἰς τοὺς Ἰσραηλίτας. Τί μόνον; Συνιστᾶται ὡς τὸ τελευταῖον καταφύγιον, καὶ ὁρίζονται οἱ κανόνες, καθ' οὓς δέον νὰ διεξάγεται ὁ πόλεμος μεθ' ὅσον τὸ δυνατὸν μικροτέρων καταστροφῶν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην περὶ τοῦ πολέμου, ὁ προφητάναξ Δαβὶδ συνέταξέ τινας τῶν ψαλμῶν αὐτοῦ ὑπὸ τύπον ἐπινικίων καὶ ἱκετηρίων ᾀσμάτων· «οὗτοι, λέγει, ἐν ἅρμασι καὶ οὗτοι ἐν ἵπποις, ἡμεῖς δὲ ἐν ὀνόματι »Κυρίου Θεοῦ ἡμῶν μεγαλυνθησόμεθα.... Κύριε σῶσον τὸν βασιλέα καὶ »ἐπάκουσον ἡμῶν, ἐν ᾗ ἂν ἡμέρᾳ ἐπικαλεσώμεθά σε.... ὅτι ὁ βασιλεὺς »ἐλπίζει ἐπὶ Κύριον, καὶ ἐν τῷ ἐλέει τοῦ Ὑψίστου οὐ μὴ σαλευθῇ.... »Τίς ὁδηγήσει με ἕως τῆς Ἰουδαίας; Οὐχὶ σὺ ὁ Θεός...; Δὸς ὑμῖν βοή-

» θειαν ἐκ θλίψεως.... Ἐν τῷ Θεῷ ποιήσομεν δύναμιν, καὶ αὐτὸς ἐξου-» δενώσει τοὺς θλίβοντας ἡμᾶς». (Ψαλμ. 59, 19, 20, 9).

Καὶ ὅτι μὲν ὁ πόλεμος ἐπιτρέπεται ὑπὸ ὅρους ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ, ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν ἀνωτέρω. Διὰ τοῦτο οἱ Ἑβραῖοι πρὸ τοῦ ἑκάστοτε νὰ ἐμπλακοῦν εἰς πόλεμον, ἐζήτουν νὰ μάθουν τὴν βουλὴν τοῦ Θεοῦ, συμβουλευόμενοι αὐτὸν διὰ τῶν μυστηριωδῶν λέξεων ἢ λίθων *οὐρὶμ* καὶ *θουμίμ*, τῶν ἐπὶ τοῦ ἀρχιερατικοῦ πολυχρώμου καὶ χρυσοκεντήτου *ἐφώδ*, ἢ διά τινος τῶν προφητῶν. Μετὰ δὲ τὴν ληφθεῖσαν ἀπόφασιν περὶ τοῦ πολέμου ἐπεκαλοῦντο τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ. Ὡς ἔμβλημα δὲ τῆς ἐπικουρίας καὶ συμπαραστάσεως τοῦ Θεοῦ συναπεκομίζετο εἰς τὴν ἐκστρατείαν ἡ Κιβωτὸς τῆς Διαθήκης, τὸ ἱερώτατον τοῦτο θρησκευτικὸν μνημεῖον τῶν Ἰσραηλιτῶν. Ὁ πόλεμος δὲ ὁ ὑπὸ τὰς συνθήκας ταύτας διεξαγόμενος ὀνομάζεται «πόλεμος παρὰ τοῦ Θεοῦ». (Παραλ. 5, 22).

Ἀλλ' ἤδη ἐγείρεται τὸ ἐρώτημα περὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἐὰν αὕτη, ἥτις ἀποτελεῖ κατὰ τὰς προρρήσεις τῶν προφητῶν τὸν κώδηκα τῆς *αἰωνίου εἰρήνης*, τὸν θεσμὸν τοῦ *βασιλείου τῆς εἰρήνης*, ἐὰν αὕτη, ἥτις εἶναι ὁ θεῖος νόμος *τοῦ ἄρχοντος τῆς εἰρήνης*, ἐπιτρέπῃ τὸ πόλεμον. Βεβαίως ἐκ πρώτης ὄψεως ὁ πόλεμος δὲν συμβιβάζεται μὲ τὸ χριστιανικὸν πνεῦμα τῆς ἀγάπης καὶ τῆς εἰρήνης, τὸ ἀποτελοῦν τὸ χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῶν ὀπαδῶν τοῦ Χριστοῦ. Διότι ποία εἶναι ἡ συχνὴ καὶ ἐπίμονος διδασκαλία τοῦ Κυρίου ἡμῶν; Ἡ ἀγάπη οὐ μόνον πρὸς τοὺς φίλους, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἐχθρούς. Τί ἄλλο; Ἡ ἄκρα ὑπομονὴ ἐν τοῖς διωγμοῖς. Τί ἄλλο ἀκόμη; Ἡ τελεία αὐταπάρνησις ἀπέναντι τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν. Καὶ ἂς ἀναγνώσωμεν πρὸς ἀπόδειξιν τούτου τὴν ἐπὶ τοῦ Ὄρους ὁμιλίαν τοῦ Ἰησοῦ, ἥτις συνοψίζει τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ διδασκαλίαν. «Μακάριοι, λέγει, » οἱ πραεῖς.... Μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί.... Μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνε-» κεν δικαιοσύνης.... Ἠκούσατε ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις ὀφθαλμὸν ἀντὶ » ὀφθαλμοῦ καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος· ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν μὴ ἀντιστῆναι » τῷ πονηρῷ.... Ἠκούσατε ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις ἀγαπήσεις τὸν πλη-» σίον σου καὶ μισήσεις τὸν ἐχθρόν σου. Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ἀγαπᾶτε » τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, εὐλογεῖτε τοὺς καταρωμένους ὑμᾶς, καλῶς ποιεῖτε » τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς καὶ προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς καὶ » διωκόντων ὑμᾶς». Παρόμοια διδάσκει καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἐν τῇ » πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολῇ αὐτοῦ (12, 19). «Μὴ ἑαυτοὺς ἐκδικοῦντες, » λέγει, ἀγαπητοί, ἀλλὰ δότε τόπον τῇ ὀργῇ· γέγραπται γάρ· ἐμοὶ ἐκδί-» κησις, ἐγὼ ἀνταποδώσω, λέγει Κύριος. Ἐὰν οὖν πεινᾷ ὁ ἐχθρός σου, » ψώμιζε αὐτόν, ἐὰν διψᾷ, πότιζε αὐτόν.... Μὴ νικῶ ὑπὸ τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ » νίκα ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν».

Ἡ διδασκαλία, τὴν ὁποίαν ἐκφράζουν αἱ εὐαγγελικαὶ αὗται περικοπαί, εἶναι ὑπὸ μίαν ἔποψιν σαφής· ἀπαγορεύει τὴν χρῆσιν τῆς βίας ἐν τῇ ἀμύνῃ τοῦ δικαίου κατὰ τῆς ἀδικίας· δὲν ἐπιτρέπει τὴν ἀνταπόδοσιν τῶν ἴσων κατὰ τοῦ ἐχθροῦ· συνιστᾷ τοὐναντίον τὴν ἀγαθότητα, τὴν ἐγκαρτέρησιν, τὴν ἀνταπόδοσιν τοῦ κακοῦ διὰ τοῦ καλοῦ. Ἀλλ' ὑπολείπεται μία ἀπορία, ἀναφερομένη εἰς τὴν ἔκτασιν τῆς ἐφαρμογῆς τῆς εὐαγγελικῆς ταύτης διδασκαλίας· ἐρωτᾶται δηλονότι ἂν ἡ διδασκαλία αὕτη, ἀπευθυνομένη κυρίως εἰς τὰ ἄτομα καὶ προϋποθέτουσα εἰδικὰς περιστάσεις,

συνυποχρεώνει καὶ ὁλοκλήρους ὁμοῦ λαοὺς καὶ ἔθνη, εὑρισκόμενα εἰς θέσιν προσβεβλημένων καὶ ἐν περιπτώσει κινδύνου.

Διότι ποίους πρωτίστως εἶχεν ὑπ' ὄψει ὁ Κύριος ἡμῶν, ὅταν συνίστα πρὸς αὐτοὺς τὴν ἀποχὴν ἀπὸ πάσης ἀντιστάσεως, καὶ συνεβούλευε τὴν ἐγκαρτέρησιν, καὶ ἐπέβαλλε τὰς εὐχὰς ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν; Τοὺς πρώτους Χριστιανούς, τοὺς μέλλοντας νὰ διωχθῶσιν ἕνεκα θρησκευτικῶν λόγων ὑπὸ τῶν ἐθνικῶν, τῶν κοσμοκρατόρων Ρωμαίων, αἱ 'Αρχαὶ τῶν ὁποίων ὄχι μόνον δὲν θὰ ἀπέδιδον τὸ δίκαιον εἰς τοὺς πάσχοντας Χριστιανούς, ἀλλὰ καὶ θὰ ἔδιδον αὗται τὸ σύνθημα τῶν διωγμῶν κατ' αὐτῶν. Γνωρίζομεν δὲ ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν ὅτι ἡ κατὰ γράμμα καὶ πνεῦμα συμμόρφωσις τῶν πρώτων Χριστιανῶν πρὸς τὴν ἀλλόκοτον ἐκ πρώτης ὄψεως διδασκαλίαν ταύτην τοῦ 'Ιησοῦ παρήγαγε μὲν τὰ νέφη τῶν ἁγίων Μαρτύρων, ἀλλὰ δὲν ἀπέβη πρὸς ζημίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ. 'Απ' ἐναντίας τὸ αἷμα τῶν ἑκάστοτε φονευομένων συνετέλει ὡς σπόρος εἰς τὴν ἀριθμητικὴν αὔξησιν τῶν πιστῶν, ἡ θαυμασία δὲ ὑπομονὴ καὶ ἀνδρεία τῶν ἀπηνῶς καταδιωκομένων Χριστιανῶν ἐχρησίμευεν ὡς τεκμήριον πειστικώτατον τῆς ἀληθείας καὶ θειότητος τοῦ Χριστιανισμοῦ. 'Αλλ' οἱ Χριστιανοὶ καὶ μετὰ τὴν πάροδον τῶν πρώτων τούτων διωγμῶν, ὡς ἄνθρωποι ἐν ἀτελεῖ κοινωνίᾳ ζῶντες καὶ εἰς ἐπαφὴν ἐρχόμενοι μετὰ προσώπων ποικίλων διαθέσεων, συμφερόντων, πεποιθήσεων, θὰ περιήρχοντο βεβαίως πολλάκις εἰς θέσιν ἀδικουμένων. 'Εν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει δύνανται μὲν καὶ πάλιν νὰ δώσωσι τόπον τῇ ὀργῇ, ἀπέχοντες ἀπὸ πάσης ἀμύνης. 'Αλλ' ἐὰν χάριν τοῦ κοινοῦ καλοῦ, ἢ ἐὰν χάριν διορθώσεως τοῦ ἀδικοῦντος, νομίσωσιν ὅτι ὀφείλουν νὰ πράξουν ἄλλως, τότε ὑπάρχουσι τὰ δικαστήρια, τὰ ὁποῖα ἀναγνωρίζονται ὑπὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ, καὶ εἰς τὰ ὁποῖα λοιπὸν δύνανται ἐν ἀνάγκῃ νὰ προσφύγουν οἱ Χριστιανοὶ ὡς πολῖται πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν δικαίων αὐτῶν.

'Εὰν ὅμως ἤθελον προσβληθῇ οἱ Χριστιανοὶ ὡς λαὸς ἢ ὡς κράτος ἢ ὡς ἔθνος τί ὀφείλουν νὰ πράξουν κατὰ τὸ πνεῦμα πάντοτε τοῦ Εὐαγγελίου; 'Ανώτατον δικαστήριον ἐξομαλύνον τὰς διαφορὰς μεταξὺ τῶν διαφόρων λαῶν καὶ ἐθνῶν δὲν ὑφίσταται δυστυχῶς, ἢ καὶ ἂν ἤθελεν ἱδρυθῇ πρὸς καιρόν, θὰ τὸ κατέλυον οἰκτρῶς αὐτοὶ οὗτοι οἱ ἱδρυταὶ ὅπως συνέβη ὡς πρὸς τὸ συνέδριον τῆς Χάγης. 'Εν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ ἔπρεπε λοιπὸν ἓν ἐκ τῶν δύο νὰ ἐκλέξῃ τὸ προσβαλλόμενον Χριστιανικὸν κράτος ἢ τὸν πόλεμον ἢ τὴν ὑποχώρησιν ἀπέναντι τοῦ ἐχθροῦ. 'Αλλ' ἡ προτίμησις τοῦ δευτέρου μέρους τοῦ διλήμματος τούτου θὰ συνεπήγετο τὴν ἀπώλειαν τῆς ἐλευθερίας καὶ ἀνεξαρτησίας τοῦ ἀδικουμένου λαοῦ, θᾶσσον δὲ ἢ βράδιον θὰ ἐπεκράτουν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ θρασύτεροι καὶ ἀδικώτεροι λαοί. 'Η τοιαύτη δὲ ἐπικράτησις τῆς αὐθαιρέτου βίας καὶ τῆς καταφανοῦς ἀδικίας μεταξὺ τῶν λαῶν καὶ κρατῶν δὲν εἶναι βεβαίως ἡ συμφωνοτέρα πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Εὐαγγελίου, οὗτινος ὁ κύριος σκοπὸς εἶναι προφανῶς ἡ ἐπέκτασις τῆς βασιλείας, τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἀγάπης καὶ τῆς εἰρήνης.

Καὶ ἀληθῶς, ἀγαπητοί· τὴν τοιαύτην ἑρμηνείαν τοῦ εὐαγγελικοῦ πνεύματος ἐπικυροῦσι πολλὰ χωρία τῆς Καινῆς Διαθήκης. Διότι καίτοι αὕτη, ἀποβλέπουσα κυρίως εἰς τὴν σωτηρίαν τῶν ἀτόμων, δὲν ἀσχολεῖται εἰς

τὴν ὑπόδειξιν τῶν δικαιωμάτων καὶ τῶν καθηκόντων τῶν κοινωνιῶν. Ἐν τούτοις σαφῶς ὑποδεικνύει αὕτη, ὅτι δὲν προτίθεται νὰ ἀνατρέψῃ τὸ ὑπάρχον πολιτικὸν καθεστὼς, οὐδὲ νὰ καταδικάσῃ τὸν πόλεμον, καὶ δὴ τὸν δίκαιον τοιοῦτον. Καὶ πρὸς ἀπόδειξιν ἂς φέρωμεν παραδείγματά τινα.

Ἐν πρώτοις ὁ Πρόδρομος Ἰωάννης ἐρωτηθεὶς ὑπὸ στρατιωτῶν τινων τὶ ὀφείλουν νὰ πράξουν πρὸ ἀπόκτησιν τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, δὲν ἀπαιτεῖ παρ᾽ αὐτῶν τὴν παραίτησιν ἀπὸ τοῦ στρατιωτικοῦ σταδίου. Τί δὲ μόνον; Περιορίζεται εἰς τὴν ἑξῆς σύστασιν· «μηδένα συκοφαντήσητε » μηδὲ διασείσητε, καὶ ἀρκεῖσθε τοῖς ὀψονίοις ὑμῶν». Βεβαίως ἐὰν τὸ Εὐαγγέλιον ἀπέκρουεν ἀπολύτως τὸν πόλεμον, ὁ Βαπτιστὴς Ἰωάννης θὰ ὤφειλε νὰ συστήσῃ ἀποχὴν ἀπὸ τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας, ἥτις προϋποθέτει τὸν πόλεμον. Παρομοίως καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν τὸν ἑκατόνταρχον τῆς Καπερναοὺμ ὄχι μόνον δὲν κατακρίνει ποσῶς ἐπὶ τῷ στρατιωτικῷ αὐτοῦ ἀξιώματι, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπαινεῖ μεγάλως τὴν πίστιν αὐτοῦ. «Λέγω » ὑμῖν, ἀνεφώνησεν ὁ Ἰησοῦς, οὐδὲ ἐν τῷ Ἰσραὴλ τοσαύτην πίστιν εὗ» ρον». (Λουκ. 7, 10). Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον προσηνέχθη καὶ ὁ ἀπόστολος Πέτρος πρὸς τὸν ἐν Καισαρείᾳ ἑκατόνταρχον Κορνήλιον, πρὸς ὃν διὰ τοῦ γνωστοῦ ὁράματος διετάχθη νὰ μεταβῇ ὅπως τὸν κατηχήσῃ εἰς Χριστόν. Πολλὰ ὡμίλησεν ὁ ἀπόστολος Πέτρος ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ ἐθνικοῦ Κορνηλίου, ἀποκαλύψας τὴν βουλὴν τοῦ Θεοῦ περὶ τῆς εἰς Χριστὸν ἐπιστροφῆς τῶν ἐθνικῶν· ἐν τέλει δὲ προέβη εἰς τὸ βάπτισμα ὁλοκλήρου τῆς οἰκογενείας τοῦ ἑκατοντάρχου χωρὶς νὰ ζητήσῃ παρ᾽ αὐτοῦ προηγουμένως ὡς ὅρον τῆς προσλήψεώς του ἐν τῷ Χριστιανισμῷ τὴν ἀποστράτευσιν. Ἐπὶ πλέον δὲ ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ κατὰ τὸ παράδειγμα αὐτοῦ οἱ Ἀπόστολοι δεικνύουσιν ἑκάστοτε τὸν προσήκοντα σεβασμὸν εἰς τὸ ρωμαϊκὸν καθεστώς, σεβόμενοι τὰς δικαστικὰς ἀρχάς, πληρόνοντες τοὺς νενομισμένους φόρους, ἀναγνωρίζοντες τὸν στρατιωτικὸν ὀργανισμόν. Καὶ ἂς ἀναμνησθῶμεν διὰ πόσων καὶ ὁποίων ἐκφράσεων ὁμιλεῖ ὁ ἀπόστολος Παῦλος περὶ τῶν θεοσυστάτων ἐξουσιῶν, εἰς τὰς ὁποίας ὀφείλει νὰ ὑποτάσσεται πᾶσα ψυχή, καὶ περὶ τῶν πολιτικῶν ἀρχόντων, ὡς τῶν τιμωρῶν ὄχι τῶν ἀγαθῶν ἀλλὰ τῶν κακῶν, οἵτινες καὶ μόνοι ὀφείλουν νὰ φοβῶνται τὴν πολιτικὴν ἀρχήν. Διότι αὕτη «οὐκ εἰκῇ φορεῖ τὴν μάχαιραν», ἀλλ᾽ ὡς Θεοῦ διάκονος ἔχει τὴν ἄδειαν νὰ κάμνῃ χρῆσιν αὐτῆς κατὰ τῶν κακοποιῶν, ἀνεξαρτήτως τοῦ ἂν οἱ τοιοῦτοι ἀνήκουν εἰς τὸ αὐτὸ κράτος ὡς ἐγκληματίαι, ἢ εἶναι ἐξωτερικοὶ ἐχθροί, οἵτινες ἐπιβουλεύονται τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ ἐλευθερίαν αὐτοῦ.

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε εἰρημένων ἐξάγεται ὅτι ἡ Ἁγία Γραφὴ καὶ ἰδίως ἡ Καινὴ Διαθήκη κηρύττει τὴν δικαιοσύνην, τὴν ἀγάπην, τὴν εἰρήνην, τὴν ἀνοχήν, τὴν αὐστηρὰν ἠθικότητα καὶ τὴν εὐσέβειαν, ἀλλὰ καὶ δὲν καταδικάζει ἀπολύτως τὸν πόλεμον καὶ τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν, ὑποδεικνύουσα ὅτι ὁ πόλεμος ἐπιτρέπεται ἄνωθεν ὅταν δι᾽ αὐτοῦ εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐξυπηρετηθῇ ἡ θεία βουλὴ πρὸς τιμωρίαν τῶν πραττόντων τὸ ἄδικον καὶ πρὸς ἐπίτευξιν ὑψηλοτέρου σκοποῦ.